

## KONCEPCJA OGRODU EDUKACYJNEGO, W KONWENCJI HISTORYCZNYCH ZAŁOŻEŃ ŚREDNIOWIECZNYCH

Michał Uruszczak

Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie  
Department of Spatial Planning and Landscape Architecture, Agricultural University In Cracow  
ul. Balicka 253c, 30-148 Kraków

**Streszczenie.** Przedmiotem niniejszej publikacji jest koncepcja średniowiecznego ogrodu, przy niegdyś istniejącym zamku królewskim w Żarnowcu. Inspirację do stworzenia koncepcji stanowiły badania historyków, w tym J. Boganowskiego, średniowieczny ogród dydaktyczny w Pensylwanii oraz koncepcja zagospodarowania będzińskiego podgrodzia. W pierwszej części przedstawiono uwarunkowania historyczne epoki oraz ukazano zróżnicowanie średniowiecznych ogrodów w zależności od pełnionej funkcji i majątności właściciela. Zaproponowana koncepcja średniowiecznego ogrodu składa się z szeregu wnętrz o charakterze ozdobnym i użytkowym, a zastosowana roślinność i geometryczny układ kompozycji odpowiadają wymaganiom epoki, pełniąc jednocześnie funkcję dydaktyczno-rekreacyjną.

**Słowa kluczowe:** średniowieczne ogrody, koncepcja ogrodu, Żarnowiec

### WSTĘP

#### **Uzasadnienie propozycji lokalizacji obiektu, uwarunkowania gminy Żarnowiec**

Szlak Orlich Gniazd to jeden z bardziej znanych historycznych systemów obronnych na terenie Polski. Biegnie on na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej, na skraju której znalazło się dawne miasto (dzisiaj wieś gminna) Żarnowiec. Zarówno z miastem, jak i z zamkiem historia nie obeszła się łaskawie. Po burzliwych kolejach losu po warowni pozostały jedynie fundamenty, nikły zarys fos i wałów.

Na podstawie wytycznych historyków sztuki ogrodowej, jak też mając na uwadze promocję gminy, autor wskazuje proponowane miejsce średniowiecznego ogrodu. Wraz z tradycją miejsca, o której była mowa, jak i możliwościami turystyczno-krajoznawczymi regionu, propozycja projektowa jest koncepcją godną realizacji w perspektywie lat najbliższych.

## MATERIAŁ I METODY

### Teoretyczne podstawy projektu

#### 1. Podłoże myśli ogrodniczej wieków średnich, wpływ religii i ówczesnych stosunków społecznych

Od najdawniejszych czasów człowiek przekształcał otaczające go środowisko, adaptując je do własnych potrzeb. Ogrody średniowiecza zostały ukształtowane poprzez tradycję, wpływ religii oraz innych kultur. Wyróżniamy cztery główne rodzaje upraw leżących u podstaw ogrodów średniowiecznych. Były to warzywniki i zielniki (które dały początek ogrodom właściwym) oraz sady i gaje (pierwowzory parku) [Bogdanowski 2000].

Kształt i forma ogrodów wynikała z zastanych warunków terenowych, które dyktowały, czy założenie miało przybrać formę tarasową, czy stanowić odosobnione ogrojce, otoczone kamiennymi murami. Obrazować to może choćby przykład ogrodów skalnych Jury Krakowsko-Częstochowskiej [Ciołek 1978].

Do pierwszych świeckich założeń ogrodowych można zaliczyć ogrody przy siedzibach rycerskich, które w dużej mierze bazowały na wzorach klasztornych. Najstarszy motyw to *hortus conclusus*, ogród wciśnięty w często nieregularny kształt murów zamkowych, wreszcie ogrody sytuowane w pobliżu fortalicji. Pełne średniowiecze, czyli wiek XIV i XV, dostarcza nowego modelu ogrodu – letniej rezydencji wyzwolonej z zamkowych murów – godnie reprezentowanego przez podkrakowski Łobzów [Bogdanowski 2000].

Z badań archeologicznych, prowadzonych na terenie średniowiecznych ogrodów, można wnioskować o istnieniu urządzeń wodnych nawadniających oraz lasów sadzonych celowo, co ma swoje potwierdzenie w przekazach literackich. Sadzono drzewa, hodowano zwierzynę oraz kontrolowano wzrost drzew, wycinając je okresowo w celu pozyskania drewna na opał bądź jako materiał budulcowy [Hobhouse 2005]. W ogrodach użytkowych poza roślinami uprawowymi sadzono również gatunki ozdobne. Często łączono je także z ogrodem zabaw, a nawet różanym [Majdecki 2007].

Dla ludzi średniowiecza ogród to nie tylko miejsce pracy, ale przede wszystkim kontemplacji, odpoczynku i zabawy. Wokół feudalnej pani toczyło się życie towarzyskie, sprzyjające rozrywkom, pieśniom i opowieściom. Dużą rolę zaczęły odgrywać ogrody ozdobne oraz łąka kwietna – miejsce przeznaczone do wypoczynku i rozrywki, gdzie odbywały się gry i zabawy dworskie oraz turnieje rycerskie [Prymas 1997].

Średniowiecze, bazując na wartościach pozostawionych przez starożytność, wytworzyło własną, oryginalną sztukę ogrodową opartą na użyteczności kompozycji i prostocie formy [Stępniewska 1993].

## 2. Elementy kompozycyjne średniowiecznych aranżacji ogrodowych

Na ogólną kompozycję poszczególnych ogrodów składały się elementy o różnym znaczeniu i popularności. Splot różnorodnych motywów kształtował treść i postać średniowiecznych założeń zielonych. Poniżej zaprezentowane zostaną alfabetycznie, najpopularniejsze – zdaniem autora – elementy składowe, tworzące postać ogrodów średniowiecznych, a mogące być wykorzystane do wykonania przedmiotowego projektu w Żarnowcu.

**Altana:** Znana była już od starożytności jako prosta konstrukcja ażurowa, opleciona zielenią, podparta słupami. Sytuowano ją najczęściej na tle murów obronnych lub jako element wolno stojący, obsadzano winoroślą lub różami [Stępniewska 1993].

**Bindaż:** Regularna forma roślinności w postaci dwurzędowego nasadzenia wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Efekt zamkniętego od góry chodnika uzyskiwano poprzez systematyczne zabiegi formujące [Siewniak i Mitkowska 1998]

**Chmielnik:** Tak nazywano użytkową lub ozdobną część ogrodu, przeznaczoną pod uprawę chmielu. Był to częsty element ogrodów klasztornych.

**Ciennik:** Rodzaj altany utworzonej z koron drzew, sadzonych w sposób regularny, na kształt rondla lub oktagonu.

**Cynek:** Był to charakterystyczny sposób sadzenia drzew owocowych, zapewniający optymalne wykorzystanie światła i przestrzeni.

**Estrada:** Tak nazywano drewnianą lub metalową konstrukcję złożoną z kilku pierścieni o stopniowo zmniejszającej się średnicy. Służyła do formowania krzewów czy małych drzewek, które pięły się po niej lub rozpościerały horyzontalnie gałęzie [Hobhouse 2005, Siewniak i Mitkowska 1998].

**Fontanna:** Element wodny, symbolizujący źródło życia. Lokalizowano go w centrum ogrodu, często nadając gotycką stylizację [Hobhouse 2005].

**Gaj:** Tak nazywano skupinę kilku starych, „szanowanych” drzew. Zaliczano do nich na przykład dęby, lipy, jesiony i jawory, które pełniły konkretną funkcję znaczeniową [Bogdanowski 2000].

**Hortus conclusus:** Był to ogród zamknięty, charakterystyczny dla średniowiecza. Stanowił prostą, skromną, jednoniętrzną formę przylegającą do budynku mieszkalnego. Pozostałe strony otoczone były murem, kratą lub innym ogrodzeniem. Kompozycja wnętrza była geometryczna, podzielona ścieżkami, na przecięciu których sytuowano studnię, rzadziej fontannę, a wokół niej rabatę kwiatową [Siewniak i Mitkowska 1998].

**Kopiec:** Pagórkowata forma terenu, pokryta darnią, a niekiedy zwieńczona pawilonem. Pojawia się w dojrzałym średniowieczu, tworząc mocny akcent w krajobrazie ogrodu, umożliwiający obserwację założenia i okolicy [Majdecki 2005].

**Labirynt,** zwany inaczej błędnikiem, był to charakterystyczny wzór posadzek gotyckich katedr, symbolizujący wędrówkę błędzącej duszy, po krętych i pełnych przeszkód ścieżkach życia. Kompozycja labiryntu wywodzi się z mitolo-

gicznego pałacu króla Minosa na Krecie, gdzie jak głosi legenda, nikt nie był w stanie go przejść bez pomocy przewodnika [Stępniewska 1993].

Ława darniowa: Konstrukcja służąca wypoczynkowi, wykonana z cegieł lub wierzbowych gałęzi, wypełniona ziemią. W jej obrębie sadzono trawę lub aromatyczne zioła, a niekiedy przykrywano samą darnią [Hobhouse 2005].

Łąka kwietna: Element ogrodu zabaw, miejsce spotkań i zabaw towarzyskich, sytuowany na dużej powierzchni, poza murami zamku, gdzie olbrzymich rozmiarów ukwieconą murawę otaczały drzewa i krzewy [Prymas 1997].

Ogród warzywny i ziołowy: Dwa rodzaje ogrodów użytkowych, znajdujących się w oddzielnej części ogrodu ozdobnego, osłoniętej od chłodnych i wysuszających wiatrów. Ogrody te posiadały walory użytkowe, naukowe i dekoracyjne, wynikające ze zróżnicowania form, barw i zapachów hodowanych roślin zielarskich [Siewniak i Mitkowska 1998].

Pasieka: Była to wydzielona część ogrodu z ustawionymi ulami przeznaczona do hodowli pszczół i produkcji miodu. Najczęściej spotykana w ogrodach klasztornych [Siewniak i Mitkowska 1998].

Sad: To plantacyjna uprawa drzew owocowych. W okresie średniowiecza sady urządzano przy zamkach i dworach. W miarę możliwości terenowych starano się je zespałać z ogrodem różanym. Pełniły wtedy funkcję zarówno użytkową, jak i kompozycyjną [Hobhouse 2005].

Studnia: Obiekty te posiadały kolistą lub kwadratową cembrowinę, z drzewa lub kamienia. Oprócz urządzenia do wyciągania naczynia, polskie studnie wyposażone były w dachy brzegowe, wsparte na słupach, co chroniło otwór oraz ludzi czerpiących wodę przed opadami atmosferycznymi. Studnie pełniły funkcję zarówno ozdobną, symboliczną, jak i utylitarną [Stępniewska 1993].

Wirydarz: Swoją formę wywodzi z rzymskich ogrodów perystylowych [Siewniak i Mitkowska 1993]. Ozdobny w formie, stanowił miejsce spacerów, kontemplacji i wypoczynku. Uprawiano w nim zazwyczaj rośliny ozdobne, kwiaty, krzewy i zioła. W centralnym punkcie znajdowała się studnia, fontanna, rzeźba lub drzewo. Przyjmował dowolny rozmiar i formę zbliżoną do prostokąta lub kwadratu, otoczonego krążkami oraz żywopłotem, z drzew szybko rosnących, takich jak wierzby, wiązy, brzozy i śliwy. Czasem grodzono go niskim płotkiem z chrustu. W jego wnętrzu znajdowała się murawa oraz ziołowe i kwiatowe grzędy [Bogdanowski 2000].

Powyższe zestawienie nie wyczerpuje wszystkich artefaktów ogrodowych stosowanych w średniowieczu. Autor ograniczył się do tych elementów, które, jego zdaniem, wskazane byłoby uwzględnić w przedmiotowym projekcie. Osobnym problemem, na którego omówienie szczupłość niniejszej pracy nie pozwala, są preferencje użytkowników założeń zielonych wieków średnich w zakresie doboru roślin. Ta problematyka jest jednakże poruszana w wielu miejscach niniejszej pracy.

### 3. Zamek w Żarnowcu na tle architektury obronnej regionu w okresie średniowiecza

Kazimierz Wielki był niestrudzonym inicjatorem budowy obiektów obronnych w Polsce. Namawiając i naciskając możnych feudałów, jak również władze kościelne, powodował wznoszenie rozmaitych warowni, co wybitnie uzupełniało jego osobistą królewską działalność w tym zakresie.

Za czasów wspomnianego króla powstało pasmo zamków i strażnic, stanowiące zaplanowany przez średniowiecznych strategów wojskowości system obrony granic. Żarnowiec znalazł się na skraju pasma warowni, spopularyzowanego przez nazwę Szlaku Orlich Gniazd. Patrząc na ów szlak od północy, wymienić możemy obiekty obronne w miejscowościach: Olsztyn, Ostrężnik, Suliszowice, Przewodiszowice, Okiennik Wielki, Mirów, Lutowiec, Bobolice, Morsko, Lelów, Ogrodzieniec, Żarnowiec, Smoleń, Ryczów, Bydlin, Będzin, Rabsztyn, Pieskowa Skała, Grodzisko, Ojców, Korzkiew, Dubie, Biały Kościół, Tenczynek, Lipowiec, Piekary, Kraków. Obiekty te, wraz z ufortyfikowanymi klasztorami i przystosowanymi do obrony kościołami, tworzyły niezwykle precyzyjny system graniczny Królestwa Polskiego [Uruszczak 2003].

W przypadku zamku żarnowieckiego zdumiewa fakt, iż nie zachowała się żadna rycina ani żaden opis mogący w dostatecznym stopniu przybliżyć wygląd zewnętrzny budowli. Ustalono wprawdzie w toku badań prowadzonych przez J. Augustyniaka, że całość obwodu obronnego to przestrzeń o wymiarach  $125 \times 115$  m, ale jest to jedna z nielicznych informacji, które są dostępne w wyniku prac archeologicznych. Zamek w Żarnowcu zbudowano na niewielkim wzniesieniu z piasków i żwirów, wyższym od ówczesnego dna Pilicy i Uniejówki o 1,5 m. Otoczony był ze wszystkich stron bagnami, a jedyny do niego dostęp znajdował się od strony południowo-wschodniej [Uruszczak 2009].

## DYSKUSJA

### **Przykłady projektu i realizacji współczesnych, ogrodów „średniowiecznych”**

#### 1. Koncepcja zagospodarowania podgrodzia będzińskiego

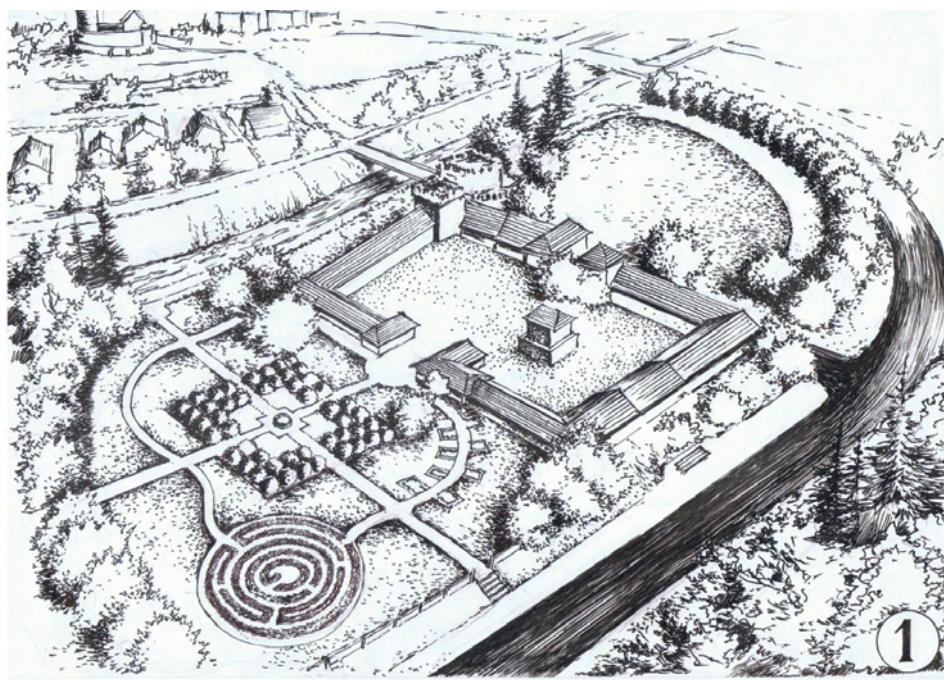
Projekt architektoniczno-krajobrazowy „Podgrodzie będzińskiego zamku”, autorstwa Marka Bogdanowicza, za swój nadrzędny cel ma przywrócenie całego wzgórza zamkowego, wraz z najbliższym otoczeniem, społeczności będzińskiej oraz mieszkańcom okolicznych miejscowości, jak również stanowić ma atrakcję turystyczną.

Planowane miasteczko rycerskie powstać miałyby w bliskim otoczeniu zamku (w kontakcie widokowym z jego sylwetką), zaś w najbliższym otoczeniu samej będzińskiej fortalicji zaproponowano stworzenie rezerwatu archeologicznego. Dodatkową atrakcją dla entuzjastów średniowiecza ma stać się osada oraz

amfiteatr z areną turniejową. Natomiast dydaktyczny ogród „średniowieczny” ma za zadanie przybliżenie tego typu założeń wraz z ich bogatą symboliką. Planowo stać miałyby na istniejącej osi widokowej, między Pałacem Mieroszewskich a sylwetą wież zamku i kościoła. Motywem głównym omawianego ogrodu jest wirydarz, ukierunkowany tak, aby jedna z jego osi kompozycyjnych trafiła w wieże będzińskiego zamku, natomiast jego kwatery tworzy łąka kwietna, obrzeżona żywopłotem z bukszpanu. Dodatkowo, dla podkreślenia formy wirydarza, autor zaprojektował wokół niego dwa rzędy drzew owocowych. Pozwoliło to na wydzielenie konkretnego wnętrza ogrodowego, częściowo odizolowanego od reszty ogrodu.

Kolejnym elementem założenia ogrodowego jest labirynt symbolizujący kręte ścieżki ludzkiego życia, natomiast wzdłuż głównej ścieżki zlokalizowano rabaty ziołowe.

Tak zorganizowana przestrzeń, w otoczeniu dobrze utrzymanego architektonicznego obiektu średniowiecznego, a jednocześnie oddzielona odeń rzeką, służyć może organizowaniu zarówno imprez terenowych, turniejów rycerskich, jak i przedstawień i pokazów.



Ryc. 1. koncepcja zagospodarowania podgrodzia będzińskiego,  
źródło: <http://www.um.bedzin.pl/Default.aspx?docId=11779>

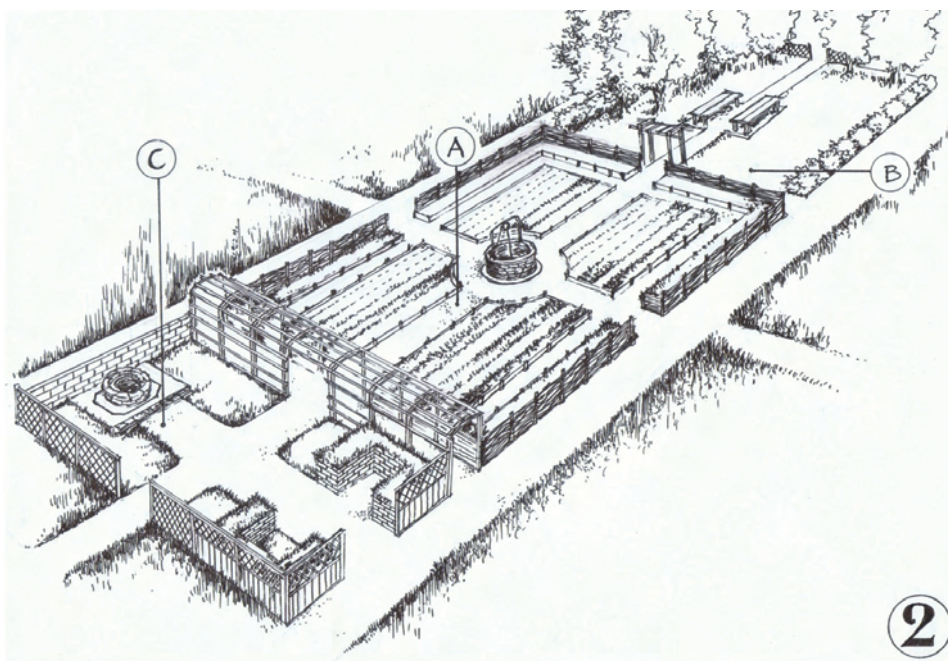
Fig. 1. Development plan for Będzin castle,  
source: <http://www.um.bedzin.pl/Default.aspx?docId=11779>

## 2. Średniowieczny ogród dydaktyczny w Pensylwanii

W Stanach Zjednoczonych, na terenie stanu Pensylwania, w pobliżu stadionu Beaver, powstał w 1999 r. „średniowieczny” ogród. Pełni funkcję zarówno rekreacyjną, jak i dydaktyczną, zaś budową zajęli się liczni wolontariusze, kierujący się wytycznymi architektów krajoznawstwa.

Omawiane założenie ogrodowe podzielić można na trzy zasadnicze części. Ogród kuchenny (A), obsadzony roślinami przyprawowymi, ziołami, kwiatami oraz roślinnością barwierską. Uzupełniony jest warzywami posadzonymi na podniesionych zagonach, a będących wzorcowymi przykładami uprawianych w średniowieczu roślin.

Drugą część stanowi ogród rozkoszy (B), czyli łąka kwietna, wypełniona kwiatami i niewielkimi drzewkami owocowymi. Pośrodku łąki znajduje się rabata, wzniesiona w postaci ławy darniowej, obsadzona malwami, poziomkami i stokrotkami. Całość założenia obrzeżona została wiklinowym płotkiem oraz krzewami głogu, pod którymi usytuowano rabaty kwiatowe.



Ryc. 2. „Średniowieczny” ogród dydaktyczny w Pensylwanii

Fig. 2. “Medieval” didactic garden in Pennsylvania

Część trzecią stanowi stworzony w 2001 r. „ogród kontemplacyjny” (C), połączony z ogrodem kuchennym poprzez niewielką winnicę. Teren ogrodu otoczono z trzech stron drewnianym płotkiem oraz kamiennym murem, przy którym wstawiono typowe dla średniowiecza ławy darniowe.

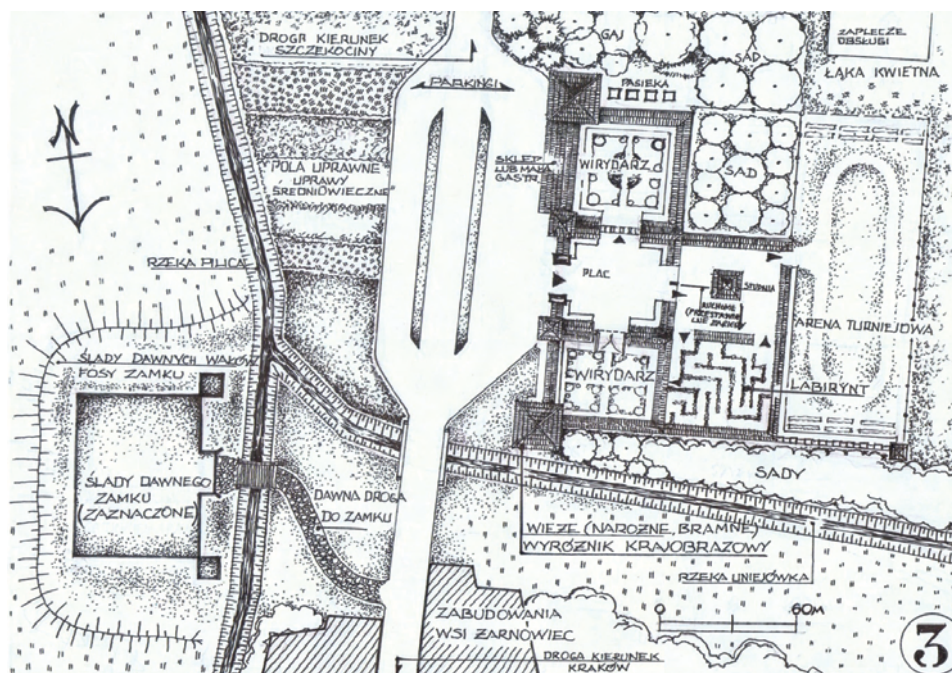


Podczas organizowanych spacerów czy festynów uczestniczy się w wycieczce zielarskiej, w pieczeniu chleba, próbuje się średniowiecznych potraw, sporządzonych z roślin rosnących w ogrodzie. Można też obejrzeć stosowanie średniowiecznych narzędzi ogrodniczych.

Poza ogrodem głównym posadzono kolekcję średniowiecznych upraw zbożowych (jęczmień, owies, pszenica), strączkowych (groch, fasola) oraz warzyw korzeniowych. Całość uzupełnia sad owocowy założony na wzór lasu, składający się z rozmaitych odmian średniowiecznych jabłoni, grusz i wiśni.

### Projekt ogrodu średniowiecznego w sąsiedztwie reliktyw zamku Żarnowiec

Ogromny niedostatek materiałów archeologicznych, mogących dowodzić wyglądu zamku w Żarnowcu w okresie średniowiecza [Uruszczak 2009], jak też całkowity brak materiałów ikonograficznych dotyczących budowli, stwarzają ogromne możliwości spekulacyjne na temat wyglądu zamku. Jednocześnie świadomość niegdysiejszej obecności budynku tego typu teoretycznie niezwykle nobilituje teren gminy. Niestety – fakt posiadania w historii miasta tak zacnego dzieła dawnych inżynierów wojskowości w Żarnowcu nie jest w najmniejszym stopniu wykorzystywany. Teren byłego zamku nie jest oznaczony i pozostaje



Ryc. 3. Koncepcja ogrodu edukacyjnego w Żarnowcu,  
 źródło: <http://www.psu.edu/dept/medieval/publications.html>

Fig. 3. Concept of former medieval garden in Żarnowiec  
 source: <http://www.psu.edu/dept/medieval/publications.html>



praktycznie nieznaną. Niniejsza propozycja ma za zadanie podnieść atrakcyjność turystyczną gminy, wzmocnić ją, a jednocześnie stanowić wzorowy model dydaktyczny dla młodzieży, studentów, jak też wszystkich osób pasjonujących się epoką średniowiecza.

Kształt opracowywanego założenia ogrodowego powinien być geometryczny. Zarys taki powiązany był w średniowieczu często z układem zarówno klasztorów, jak i zamków, którym towarzyszył. Elementy mogące wchodzić w skład edukacyjnego założenia winny reprezentować charakterystyczne cechy epoki. Proponuje się zatem przewidzieć wirydarz (jeden lub dwa), labirynt, sad, gaj, łąkę kwietną, pasiekę, studnię, ewentualnie arenę turniejową.

Niezwykle ważny jest dobór miejsca dla takiego założenia. W przypadku Żarnowca położenie edukacyjnego ogrodu można przewidzieć przy drodze wylotowej z miejscowości (kierunek północny), naprzeciwko wzgórza zamkowego. Stanowiłoby ono dzięki temu jeden z kluczowych elementów projektu, który znajduje się na osi widokowej z ogrodem, będąc jednocześnie nietknięte. Sugerują to względy badawcze, nakazujące nie dokonywać żadnych zmian terenowych w bezpośrednim sąsiedztwie historycznego obiektu.

## WNIOSKI

1. Ogrody średniowiecza są do tej pory mało zbadane, co wiąże się jednocześnie ze słabą ich popularyzacją. Wiele obecnie istniejących założeń to repliki, próby odtworzenia dawnych układów, stworzonych na podstawie badań. Pozostając jednakże najczęściej w obrębie zamkniętych terenów klasztorów, rzadziej zamków, są niedostatecznie prezentowane.

2. W epoce średniowiecza istniały ścisłe kanony kompozycji, dostosowane do potrzeb i majątności inwestora. Istniało poczucie piękna i estetyki, urządzano ogrody użytkowe i ozdobne. Ogrody dzielono na poszczególne wnętrza służące różnym celom. Ich programy i strona estetyczna były nieraz bardzo bogate.

3. Dawne miasto Żarnowiec, obecnie wieś gminna, nie posiada na swoim terenie muzeum, zaś miejsce istnienia zamku pozostaje praktycznie nieznaną. Osada ta dla swojego dalszego rozwoju (powrotu do czasów świetności) potrzebuje atrakcji turystycznej. Miejsce dawnego zamku jest dobrze widoczne, zaś otoczenie w dużej części niezabudowane – istnieją zatem korzystne warunki dla stworzenia proponowanego założenia, z pełnym poszanowaniem najbliższego terenu zamku.

4. Proponowany obiekt edukacyjny stanowić może zarówno obiekt do zwiedzania turystycznego, jak i miejsce odbywania praktyk szkolnych. Mogą być prezentowane dawne sposoby upraw, dawne odmiany wszelakich roślin, od warzyw po drzewa owocowe.

5. Okazjonalnie, w zależności od objętości projektu „średniowiecznego” założenia, przewidywane mogą być turnieje rycerskie, prezentacje walk rycer-

skich, pokazy rzemieślnicze dawnych, zapomnianych zawodów. Całość w kontekście historycznej osady z wygodnym dojazdem – zarówno z Kielc, jak i z Krakowa czy okręgu Katowickiego.

## PIŚMIENICTWO

- Bogdanowski J., 2000. *Polskie ogrody ozdobne*. Arkady. Warszawa.
- Ciołek G., 1978. *Polskie ogrody ozdobne*. Arkady. Warszawa.
- Hobhouse P., 2005. *Historia ogrodów*. Arkady. Warszawa.
- Majdecki L., 2007. *Historia ogrodów*. T. 1. *Od starożytności po barok*. PWN. Warszawa.
- Prymas K., 1997. *Kobieta w ogrodzie w malarstwie europejskim XIII, XIV i XV wieku*, [w:] *Flora i fauna kultury średniowiecza od XII do XV wieku*. Mat. XVII Semin. Mediewistycznego. PTPN, Poznań.
- Siewniak M., Mitkowska A., 1998. *Tezaurus sztuki ogrodowej*. Ofic. Wyd. Rytm, Warszawa.
- Stępniewska B., 1993. *Kompozycja zieleni*, cz. II. *Średniowiecze*. Polit. Wrocławska. Wrocław.
- Uruszczak M., 2003. *Czternastowieczne wieże strażnicze Jury Krakowsko Częstochowskiej w świetle badań nad sztuką obronną w czasach Kazimierza Wielkiego*. *Czasop. Prawno-Hist.* T. 55, z. 2.
- Uruszczak M., 2009. *Zamki w Lelowie i Żarnowcu – świadkowie rozkwitu i recesji dwóch miast na prawie magdeburskim*. *Czasop. Prawno-Hist.* T. 59, z. 1.  
<http://www.um.bedzin.pl/Default.aspx?docId=11779>  
<http://www.psu.edu/dept/medieval/publications.html>

## THE CONCEPT OF THE EDUCATIONAL GARDEN BASED ON MEDIEVAL DESIGNS

**Abstract.** The essentials point of this article was to create concept of former Medieval Garden of Royal Castle in Żarnowiec. Rules and inspirations were formed based on theory of J. Bogdanowski, medieval didactic garden in Pennsylvania and development plan for Będzin castle. First part of this article depicts historical circumstances and variations of medieval gardens which depended on it's function and owner's estate. Suggested medieval garden's concept consist of a set of landscape interiors of both natures: decorative and useful, used flora and it's geometrical arrangement are coherent with medieval style, fulfill it's didactic and recreational function.

**Key words:** medieval gardens, concept of art gardens, Żarnowiec